

Liturgijska glazba u „Sv. Ceciliji”

Anđelko Milanović, Zagreb

U prošlom stoljeću u Evropi je nastao pokret obnove liturgijske glazbe katoličke Crkve. Cecilijansko društvo, koje je stalo na čelo pokreta i organiziralo ga, dobilo je ime po svetoj Ceciliji zaštitnici glazbe. Cilj i svrha društva jest pročišćavati i gajiti pravu liturgijsku glazbu.

Osamdesetih godina devetnaestog stoljeća i Hrvatsku je zahvatio val ideja o obnovi liturgijske glazbe. Zato naši tadašnji glazbeni stručnjaci a posebno Miroslav Cugšvert i Ivan Zajc 1. srpnja 1877. godine pokreću »List za pučku crkvenu glazbu i pjevanje« s prilogom *Sv. Cecilija*. Ove mu je godine (1977) prva stota obljetnica izlaska. List nije bio duga vijeka; izišlo je nekoliko brojeva kroz četiri godišta: 1877, 1878, 1883 i 1884. Urednici kao i ostali glazbeni stručnjaci osjetili su da u našim crkvama treba »ukusnije i pristojnije pjevanje i orguljanje, a usuprot iskorjenjivati sve onakove pjesme i igre, kojima se pogrđuje dostojanstvo njezino« (Sv. C., 1877, br. 1, ibid. str. 1). Na takvo stanje nisu samo pasivno gledali nego su pravilno reagirali: »Nastojat ćemo da posvuda u crkvi sav puk u zboru pjevati prione ...« zato ćemo »psalme i običajne latinske pjesme, što više moguće u hrvatskom prevodu« pjevati. Trud i nastojanje ovih plemenitih glazbenih idealista dali su ploda, i kod nas se počelo »ukusnije i pristojnije pjevati« te misliti i raditi na obnovi liturgijske glazbe.

Ideje o obnovi crkvene glazbe i smjernice što ih ih je donio motu proprio *Tra le sollecitudini* (22. XI 1903) svetoga Pija X. bile su neposredni povod da je i u Hrvatskoj osnovano cecilijansko društvo. 1. siječnja 1907. godine opet pokreću utihnulu smotru za promicanje crkvene glazbe *Sv. Ceciliju* s prilogom. Smotru su uređivali svećenici Mirko Novak i Milan Zjalić a glazbeni prilog Franjo Dugan st. Mirko Novak bio je profesionalni crkveni glazbenik a glazbu je studirao u Regensburgu 1902-3-4. On i Zjalić su se svojski i svestrano zauzeli da bi u našim crkvama zaorila istinska crkvena glazba prema uputama motu proprija *Tra le sollecitudini*. Godine 1909. Sv. Cecilija postaje glasilo cecilijanskog društva. Urednik je Milan Zjalić, a časopis izlazi kao »list za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom«, piše o glazbi uopće a pretežno o problemima crkvene glazbe.

Za uredništva kanonika Janka Barlèa (1914—1941) tematika lista se proširila na sva područja glazbenog života, obavještava i prati glazbena zbivanja kod nas i u svijetu. Između dva rata postaje najznačajnijim našim glazbenim časopisom uz sporadične pojave još nekih povremenih glazbenih listova. U njoj su surađivali naši glazbenici, pisci i kulturni radnici. Među raznovrsnim člancima, raspravama i prikazima, posebno u nekim stalnim rubrikama, nalazimo bogatu građu za hrvatsku glazbenu povijest i tada

suvremenu glazbenu sadašnjost. S pravom ju je prof. J. Andreis nazvao »najznačajnijim glazbenim časopisom u Hrvatskoj (J. Andreis: *Povijest glazbe*, 4, 233).

Liturgijska glazba bitni je i sastavni dio katoličke liturgije te ima isti cilj i svrhu kao i liturgija da »izrazuje štovanje Bogu, a vjernici da se pobuđuju na pobožnost« (*Sv. Cecilija*, uvodnik 1. siječnja 1907). Glazba liturgijski tekst zaodjeva u napjeve koji mu daju moć i snagu da djeluje na duše prisutnih, zato ona mora biti sveta i uzvišena.

Motu proprio »*Tra le sollecitudini*« svetoga Pija X. došao je kao plod i sažetak ideja cecilijanskoga pokreta. On je konačni zakonik liturgijske glazbe katoličke Crkve sve do II. vatikanskog sabora 1963. godine. Stoga časopis SC iz drugog razdoblja 1907—1944 sav svoj rad temelji na smjernicama koje su sistematizirane i detaljno obrađene u MP. Ona ih tumači, čisti, propagira i nastoji da bi se prema tim uputama liturgijska glazba usmjerila i u našim crkvama.

Motu proprio je postavio cilj »omnia restaurare in Christo« po liturgiji, t.j. da sveta misa postane centar duhovnog života kršćanske zajednice. Ova je ideja sa sobom donijela potpuno nove poglede na liturgiju i liturgijsko pjevanje što je napokon u potpunosti prihvaćeno i razrađeno na II. vatikanskom saboru a nalazi se u sabskoj konstituciji »*Sacrosanctum Concilium*«. Zato Institut za crkvenu glazbu u Zagrebu 1969. godine ponovno pokreće »časopis za duhovnu glazbu« s glazbenim prilogom *Sv. Cecilija*. List izlazi četiri puta godišnje i prati liturgijsko glazbene probleme nastale poslije II. vatikanskog sabora i nastaviti će časnu tradiciju predratnog časopisa o općim pitanjima glazbene umjetnosti.

Liturgijska glazba mora biti »prava umjetnost, jer inače ne može u slušatelja proizvesti onaj učinak, koji crkva nastoji postići tim što liturgiji pridružuje pjevanje« (MP, I, 2). U koncilskim i postkoncilskim dokumentima ova se nota liturgijske glazbe na više mjesta spominje pod nazivom »pravilnost oblika« (MS, 4, a).

Liturgijska glazba »mora biti sveta i isključiti svaki svjetovni duh, ne samo u samoj sebi nego i u načinu kako je izvađači izvode« (MP, 2). I ovu značajku liturgijske glazbe naglašavaju svi koncilski i postkoncilski dokumenti. Prava svrha crkvene glazbe »jest slava Božja i posvećenje vjernika« (MS, 4) preko crkvene glazbe »koju resi svetost« (MS, 4, a).

Treća karakteristika crkvene glazbe prema MP jest da mora biti općenita: »Svakome narodu slobodno je upotrebljavati načine, koji tvore specifično obilježje njegove (narodne) glazbe, no pri tom treba da su ti načini podvrgnuti općim načelima crkvene glazbe tako da ne djeluju neugodno ni na jednog pripadnika stranog naroda« (MP, 2). Na II. vatikanskom saboru Crkva preporučuje da narod djelatno sudjeluje

je kod liturgijskih čina i radi toga je u liturgiju uvela narodni jezik i crkvene pučke popijevke, i time je ograničen pojam univerzalnosti liturgijskog pjevanja. »Neka biskupi i ostali pastiri duša revno brinu da sva zajednica vjernika u svakom svetom činu, koji se vrši pjevanjem, može vršiti svoju svojstvenu djelatnu ulogu prema odredbi čl. 28 i 30.« (SC, 114).

Instrukcija *Musiam Sacram* od 5. ožujka 1967. revidirala je MP i prema koncilskoj konstituciji SC odredila točan broj vrsti liturgijske glazbe: gregorijansko pjevanje, stara i nova crkvena polifonija sa svojim raznim vrstama, liturgijska glazba za orgulje i druga dozvoljena glazbala i liturgijsko pučko pjevanje (MS, 4, b.).

Gregorijansko pjevanje — je jednoglasno liturgijsko pjevanje katoličke Crkve »prvo čedo crkvene umjetnosti« uopće. Prije nego je Crkva počela upotrebljavati umjetnosti: graditeljstvo, slikarstvo i kiparstvo, ono je cvalo. Nastalo je s liturgijom i Crkva ga smatra svojim pjevanjem. Uzvišeno je i sveto, čisto od svake osobnosti i individualne natruhe, stoljećima je izraz pobožnosti i vjerskih osjećaja kršćanskih vjernika. Gregorijanski su napjevi puni radosti i ozbiljnosti bez trunca sentimentalnosti i razuzdanosti, dostojanstveno plemeniti. Stvorio ih je genij iz najcvjetnijeg doba katoličke liturgije.

Naši stručnjaci Novak, Hajduković, Vidaković i drugi mnogo su pisali u Sv. Ceciliji o gregorijanskom pjevanju. Pijo X. u MP kaže: »Glazbena je skladba tim više za crkvu sveta i liturgijska, čim se više oslanja na gregorijansko pjevanje« (MP, 3), a saborska konstitucija: »Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; ono dakle u liturgijskim činima, uz jednake uvjete, ima prvo mjesto« (SC 116). Pavao VI. kao i svi postkoncilski dokumenti prema Sv. Ceciliji naglašavaju, ističu i potkrepljuju ovu koncilsku misao.

Vokalna klasična polifonija — je višeglasje u kojem su dionice melodijski i ritmički neovisne jedna od druge. Nastala je iz gregorijanskog pjevanja i zato ima mnogo njegovih osobina. Sazdana je na slobodnom ritmu gdje dominira naglašeni slog riječi i rečenice. Dijatonika joj je osnovica i u svojoj je biti vokalna. Ljudski je glas najprikladnije sredstvo da izrazi liturgijske osjećaje pobožnosti, vjere i ljubavi. U liturgiji istočnih obreda glazbala se ne upotrebljavaju. Radi uzvišenosti i visoke umjetničke vrijednosti katolička Crkva je uz gregorijansko pjevanje smatra najadekvatnijom vrstom liturgijske glazbe. Zato Pio X. u MP kaže: »... Svojstva prave crkvene glazbe u velikoj mjeri posjeduje i klasična polifonija« (MP, 4). Ona se s gregorijanskim pjevanjem sve do II. vatikanskog sabora redovito upotrebljavala kod svećanih euharistijskih slavlja. Sv. Cecilija upozorava na koncilске odredbe »... osobito polifonija nikako se ne isključuje iz bogoslužja...« (SC, 116) i postkoncilске: »... samo ako odgovara duhu liturgijskog čina... a ne ometa obavezno sudjelovanje puka« (MS, 9).

Moderna crkvena glazba — »Crkva odobrava i u Božju službu pripušta sve oblike prave umjetnosti, obdarene potrebnim svojstvima (SC, 112). Crkva s pravom traži da suvremena crkvena glazba bude dostojna hrama Božjega, da u punom sadržaju ima značajke liturgijske glazbe, da bude sretan nastavak stila i uzora gregorijanskog pjevanja i klasične polifonije. Kazališni stil, koji je u prošlom stoljeću cvao osobito u Italiji ne može biti pripušten u euharistijska slavlja. Taj stil dijametralno je oprečan svojim uzorima liturgijske glazbe. O toj glazbi Sv. Cecilija iz drugog razdoblja (1907—1944) mnogo je pisala, čistila pojmove i tumačila principe iz MP. Stil zabav-

nih šansona također nije za hram Božji i euharistijska slavlja jer je pisan za zabavu, rasonodu a ne službu Božju. O tome je pisala Sv. Cecilija trećeg razdoblja (1969—) tumačeći koncilске i postkoncilске odredbe o obnovljenoj liturgijskoj glazbi.

Kao plod cecilijanskog pokreta i MP dobili smo podosta dobrih liturgijskih skladbi, djela visoke umjetničke vrijednosti i vrsnih skladatelja: J. Rheinberger, A. Bruckner, P. Griesbacher, M. Springer, L. Perosi, L. Refice, D. Bartolucci, E. Peeters, A. Schroeder, K. Odak, A. Vidaković i drugi. I nakon II. vatikanskog sabora otkako je izglasana konstitucija SC (4. prosinca 1963) o obnovljenoj liturgijskoj glazbi imamo lijep broj ozbiljnih pokušaja i uspješnih skladbi za obnovljena liturgijska slavlja i druge liturgijske pobožnosti.

Crkvena pučka popijevka — jest pjevanje što ga svi prisutni vjernici pjevaju kod službe Božje na domaćem jeziku. Tri su izvora crkvene pučke popijevke: a) — izvorne pučke popijevke što ih je narodni genij stvorio; b) — popijevke koje su nastale iz zajedničke baštine od latinske srednjovjekovne himnodije; c) — crkvene pučke popijevke koje je narod nakalamio na već postojeće napjeve drugog sadržaja. Do II. vatikanskog sabora službeni jezik katoličke liturgije bio je latinski. Kad je na II. vatikanskom saboru u liturgiju uveden narodni jezik tada je i crkvena pučka popijevka postala vrst liturgijske glazbe.

Ni prije II. vatikanskog sabora Crkva nije branila pjevati na narodnom jeziku kod tihe svete mise, kod večernjice, u procesijama i drugim izvanliturgijskim svečanostima. Crkva je tolerirala i mučke odobrivala da narod za pučke svećane mise pjeva na narodnom jeziku. Jednom je poljski biskup iz Premisla Karlo Fischer pitao Pija X. — nakon što je izašao MP — da li smije tolerirati ako narod tijekom pučke pjevanje mise pjeva na narodnom jeziku. Sveti Otac je odgovorio: »Ako narod pjeva, neka pjeva!« (Papinutti, *La Musica Sacra*, 2, 11).

U mnogim našim krajevima dopuštena je staroslavenska liturgija a time i staroslavenski jezik. To je osobito bilo rašireno po primorskim biskupijama: senjska, krčka, splitsko-makarska i druge. Na staroslavenskom jeziku imamo veoma uspješnih skladbi od kojih su neke izišle kao glazbeni prilozi Sv. Cecilije iz drugog razdoblja.

O crkvenim pučkim popijevkama kod nas pisala je Sv. Cecilija stalno od samog početka 1877. godine. II. vatikanski sabor kaže o crkvenoj pučkoj popijevci: »Neka se brižljivo njeguje pučko vjersko pjevanje, da glasovi vjernika mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama, i u samim liturgijskim činima, prema odredbama i propisima rubrika« (SC, 118) a instrukcija MS: »Ne može u svetom bogoslužju biti ništa svečanije ni ugodnije od skupa u kojem svi svoju vjeru i pobožnost izražavaju s pjevanjem« (MS, 16).

Instrumentalna glazba u liturgiji — pod tim imenom razumijemo vokalno-instrumentalna djela posljednjih stoljeća. Instrumentalna glazba bez pjevanja — osim orgulja — rijetko se izvodi za vrijeme liturgijskih čina. Kod židovskog bogoslužja na veće svetkovine pjevali su i svirali na tisuće pjevača, trubljača i harfista. Osobito kod pjevanja psalama glazbala su imala veliku ulogu. Kršćani u prvim stoljećima nisu upotrebljavali nijednu vrst instrumenata. Klement Aleksandrijski piše: »Mi rabimo samo jedan instrument, pomirnu riječ«. Da se kršćani u početku nisu morali skrivati u katakombe zasigurno bi i instrumentalna glazba bila zastupljena u liturgiji

prvih kršćana kao i druge tekovine ljudskoga duha umjetnosti: pjesništvo, slikarstvo, kiparstvo, građevina, danas bi zaista imali divnih umjetničkih djela liturgijske instrumentalne glazbe!

Koncem srednjega vijeka instrumentalna se glazba pomalo uvlači u liturgijske obrede. Isti su skladatelji počesto pisali i svjetovnu glazbu — koncerte, opere i slično — i skladbe za crkvenu uporabu. Tako se sve to više u crkvene skladbe uvlači svjetovni duh kojeg se liturgija nije mogla lako osloboditi. Rikard Wagner kaže: »Uvođenjem orkestralnih instrumenata u crkvu bio je već prvi korak propadanja prave katoličke crkvene glazbe«. Da su bečki klasici Mozart, Haydn i Beethoven kojom srećom pogodili stil i duh liturgijske glazbe danas bismo imali djela crkvene glazbe koja bi po bogatstvu invencije i vještini obradbe mogla stajati uz bok klasičnih polifoničara Palestrine, Lassusa, Marenzija i drugih. Sjetimo se Mozartovih skladbi *Ave verum*, *De profundis* i t.d. Sve su to majstorska djela puna plemenita izražaja, kontrapunktski dotjerana, ali nažalost nisu liturgijska.

Pijo XII. kaže: »I druga glazbala, osim orgulja mogu efikasno pripomoći da crkvena glazba postigne uzvišeni cilj ali neka nemaju u sebi ništa svjetovnog, bučnog, preglasnog i svetim obredima i dostojanstvu mjesta neprikladnog« (MSD.).

Sv. Cecilija kroz sva razdoblja je ovome problemu suvremene i instrumentalne crkvene glazbe posvetila posebnu pažnju.

II. vatikanski sabor za instrumentalnu glazbu je rekao: »Slobodno je u bogoslužje pripustiti i druga glazbala (osim orgulja) uz sud i suglasnost nadležnih crkvenih teritorijalnih vlasti prema čl. 22 § 2, zatim čl. 37 i 40, ukoliko su prilagođena ili se mogu prilagoditi liturgijskoj praksi, odgovaraju dostojanstvu hrama i zaista uzdižu vjernike« (SC 120). Glazbala neka budu uistinu na službu svetih čina, službu riječi, službu djelatnog sudjelovanja vjernika: a ne sastavi liturgijskih zabava. »... Ali glazbala koja su po općem sudu i uporabi prikladna samo za svjetovnu glazbu, treba svakako ukloniti iz svih liturgijskih čina i pobožnih vježbi« (MS, 63).

Ovi su principi jasni i treba ih poštivati u našem apostolatu i s mladima. Mladima treba davati zdravu hranu. Jedino dostojanstveno i ozbiljno oblikovanje učinit će da će liturgija i mladima zaista dati duh i život. Ovaj duh i život oni će jednog dana ponijeti među ostale skupove Božjeg naroda.

Orgulje — su prvo glazbalo što ga je Crkva pripustila u liturgiju. Drži se da su u Crkvu uvedene za pape Vitalijana (657—672). I u Hrvatsku su dosta rano došle. Od susjedne Italije i Austrije primili smo mnoge kulturne tekovine duha pa tako i orgulje. *Sv. Cecilija* je u sva tri razdoblja donosila mnoge članke, reportaže, bilješke o orguljama, orguljarima, orguljaškim koncertima. Imali smo vrsnih orguljara (Nakić), orguljaša koncertnih majstora i skladatelja za orgulje. Nekoliko puta preko *Sv. Cecilije* predlagano je osnivanje orguljaške škole, ali je to ostvareno tek 1963. godine.

Orgulje su se kao nijedan drugi instrument od primitivnog vašaškog glazbala razvile u divni instrument raskošnog glasa i s pravom su nazvane »kraljicom instrumenata«. Pijo XI. za orgulje govori: »Crkva ima svoj tradicionalni instrument: to jest orgu-

lje, koji je svojom divnom veličanstvenošću, raskošom, postao dostojan da se pridruži liturgijskim činima« (*Divini Cultus*, 8), a Pijo XII. »Od glazbala kojima je otvoren pristup u hram na prvo mjesto dolaze orgulje, jer su posebno prikladne za crkveno pjevanje i liturgijske čine a crkvenim ceremonijama daju posebni sjaj i jedinstveni raskoš, dušu vjernika pokreću s dostojanstvom i slatkošću glasa, napunjavu dušu kao nebeskom radošću i jako je pridružuju Bogu i nebeskim stvarima« (MSD.). Koncilski i postkoncilski dokumenti također govore o orguljama kao najadekvatnijem liturgijskom instrumentu: »U latinskoj Crkvi treba uvelike cijeniti orgulje sa sviralama kao tradicionalno glazbalo kojega zvuk može crkvenim obredima dodati divan sjaj te srce veoma uzdići k Bogu i k nebeskim stvarima« (SC, 120).

DIE LITURGISCHE MUSIK IN »SV. CECILIA«

Zusammenfassung

Mit dem Erscheinen der Polyphonie, der Vervollkommnung des Orchesters und dem Entstehen der grossen vokal-instrumentalen Kompositionen dringt der weltliche Geist immer mehr in die liturgische Musik ein. Daher müssen wir zwei Arten von Kirchenmusik unterscheiden: liturgische und geistliche Musik. Liturgische Musik wurde zu liturgischen Zwecken (Anwendung in der Liturgie) und zu liturgischen Texten geschrieben; geistliche Musik zu Texten geistlichen Inhalts, aber zu Konzert — und Unterhaltungszwecken.

Sv. Cecilija — Zeitschrift für Kirchenmusik — erschien in der Zeit während der letzten 100 Jahre (1877—1977) in drei Perioden: I. — 1877, 1878 und 1883—1884; II. — 1907—1944; III. — 1969 —. Ihr Ziel war das Singen einer echten liturgischen Musik in den kroatischen Kirchen zu ermuntern und zu fördern.

Die in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts in Europa herrschende Begeisterung für die Erneuerung der Kirchenmusik erfasste auch unser Land. So gründeten M. Cugšvert und I. pl. Zajc am 1. 6. 1877 eine Zeitschrift für Kirchenmusik mit dem musikalischen Beitrag, *Sv. Cecilija*, um in unseren Kirchen ein andächtigeres, volknäheres und besseres Singen und Musizieren zu fördern.

Die cäcilianischen Ideen, in Motu proprio *Tra le sollecitudini* (22. 11. 1903) von Hl. Pius X. zusammengefasst und als Richtlinien proklamiert, gaben den Anstoss zur Gründung der Cäcilianischen Gesellschaft in Kroatien, die dann am 1. 1. 1907 die inzwischen eingegangene Zeitschrift für Kirchenmusik mit dem musikalischen Beitrag, *Sv. Cecilija*, erneut ins Leben rief. (Redakteur des musikal. Beitrages war Franjo Dugan). Der Chefredakteur, M. Novak, ein Geistlicher, absolvierte sein Studium der Kirchenmusik in Regensburg. Auf den Seiten der Zeitschrift behandelte er und förderte alle Gattungen der Kirchenmusik, nach den Anweisungen des besagten Motu proprio. Während der Amtszeit von J. Barlè als Chefredakteur (1914—1944), bringt die Zeitschrift ausser der liturgischen Musik auch viele Artikel, Abhandlungen und kritische Besprechungen aus dem Gebieten der geistlichen und weltlichen Musik bei uns und in der Welt.

Im Jahre 1969 erscheint *Sv. Cecilija* wieder mit dem musikal. Beitrag, und zwar als Zeitschrift des Instituts für Kirchenmusik. Die Aufgabe, die sie sich vornimmt, ist vor allem, die Gestaltung und Ausrichtung der liturgischen Musik bei uns nach den neuen Richtlinien des II. Vatikanischen Konzil über die erneute liturgische Musik.